

BRANKO MLINAR

SLEDOVI STARIH POTI IN OSTANKOV ZIDU NA ZAHODNEM OBROBJU ŽIROV

Naslednje je kratek opis odsekov stare poti, za katere je možno domnevati, da sestavljajo dele iste celote. Pobuda za to iskanje so bili sledovi poti, ki so se močno razlikovati od kolovozov drugod, in sicer po boljše trasirani poti, bolj skrbni gradnji (škarpe, pragi, tlak) in še nekaterih drugih značilnostih. Vse opisane, in še druge odseke si je v preteklih letih ogledoval moj brat pri svojih pogostih sprehodih oziroma izletih v hribe okoli Žirov. Leta 1984 sva si vse ogledala še skupaj. Pri opazovanju poteka celotne poti se vzbuja misel, da spada morda ta pot še v antiko (v pozno antiko), to je v čas obstoja limesa (Claustra Alpium Iuliarum), katerega sledovi so registrirani severno (Nova Oselica do Tušarja v Mrzlem vrhu) in južno od tod (Zaplana, Godovič, Črni Vrh). Posebno pa še zaradi tega, ker je srednji vek znan po izredno slabih poteh na tem območju. Sicer pa ta domneva sploh ni pomembna, pomembno je le, da s tem zapisom pomagamo drugim raziskovalcem tega območja. Uganka zase je ostanek ograje (zidu) na Žirku, ki se manj vključuje v tranzitne poti, bolj pa na zaselek Tabor in različne poti tam okrog, česar pa v tem sestavku ne obravnavam. Zaporedje opisanih odsekov je skladno z oznakami na skici.

Odsek pod Drevošičem (št. 1)

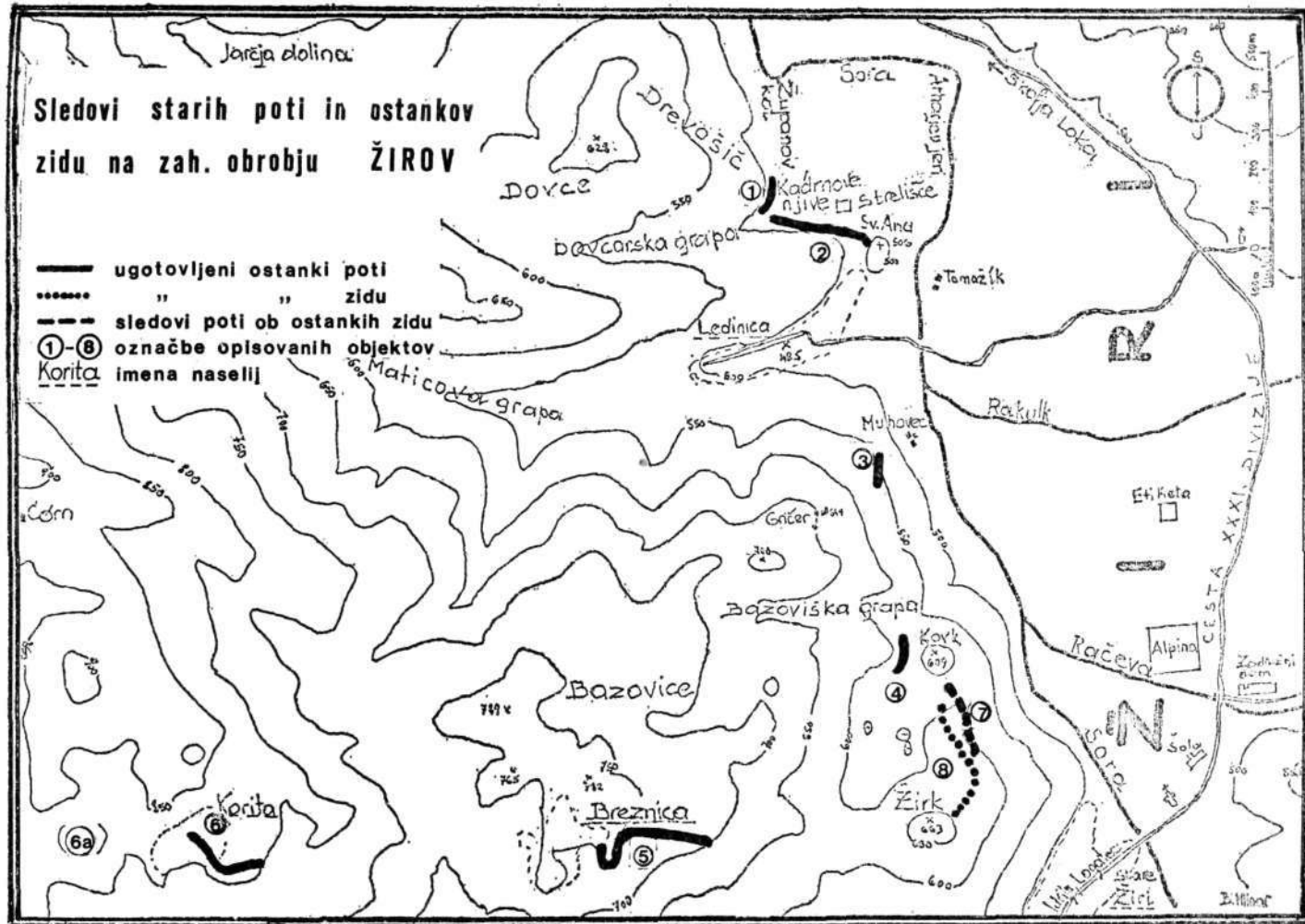
Začetni odsek domnevno enotne poti je pod Drevošičem. To je v smeri od Županovega kota 50 m dolg del tik pred Dovcarsko grapo, na višini ca. 490 m. Ta odsek je viden od Mežnije (na odseku 2). Poteka nad košenino in prvo vrsto drevja v gozdu, ki se nadaljuje po bregu navzgor. V bistvu se vidi le zaraščen rob. Indikativno je, da so v robu svetlo sive skale, medtem ko je avtohtoni kamen druge barve. Z odsekom 2 prekinja zvezo le zajeda v Dovcarski grapi. Od kod je ta pot prihajala, ni dognano. Verjetno pa je pot sem vodila od Fužin ali Hotavelj, kjer se je enotna cesta po dolini cepila na krak proti Cerknu in na krak proti Žirem.

Odsek Dovcarska grapa — Mežnija (št. 2)

Ta odsek zajema pot, ki je še, a le malo, uporabljana. V času po košnji ni bilo nobenih sledov kolesnic na poti in je povsem zaraščena s travo. Pot je zelo lepo speljana, poteka povsem vodoravno in je skrbno trasirana. Pri Mežnji se ravni del konča, že v zavoju proti Ledinici je viden še nekaj metrov dolg kos poti, nato pa se sled pretrga.

**Sledovi starih poti in ostankov
zidu na zah. obrobju ŽIROV**

- ugotovljeni ostanki poti
 " " zidu
 - - - - - sledovi poti ob ostankih zidu
 ①-⑧ označbe opisovanih objektov
 Korita imena naselij

Sledovi poti med Ledinico in Kovkom (št. 3)

Tretji zaznavni del opisovane poti je zaenkrat še najšibkeje dokazan. Bolj, kot sledovi odseka samega, podpirata logičnost njegovega obstoja odseka 2 in 4.

Med Ledinico in Kovkom se z višine 500 m dviga na višino 600 m po precej strmem bregu domnevna pot, katere kratek odsek lahko zasledimo približno nad Muhovcem v višini okrog 550 m. Kaže se samo v obliki svetlejšje lise — črte na nekoliko temnejši barvi ostale travne ruše. Pomladi, ko kopni sneg, je ta lisa še bolj izrazita. Verjetno bi bila ta sled vidna v večji dolžini, če se ne bi v preteklosti tod prožili zemeljski plazovi (tudi v tem stoletju). Ni zanemarljiva domneva, da so ravno zemeljski plazovi ta odsek že kmalu po zgraditvi tudi porušili in prekinili promet po opisovani trasi.

Ostanki sedaj neuporabljene poti za Kovkom (št. 4)

(Opis dajemo v smeri od Kovka proti Ledinici, kar je bolj prikladno opazovalcu.) Od sedla med Kovkom in Žirkom se takoj zadaj za Kovkom v višini okrog 580 m položno spušča proti Bazoviški grapi najnižji del zaraščenega zemljišča, ki loči hrib Kovk (609 m) od nadaljnega vzpona v višji svet Bazovic. Na tem najnižjem, proti Ledinici padajočem delu zemljišča so vidni med grmovjem in drevesjem ostanki poti v dolžini ca. 70 m. Pot je na eni strani nekoliko naslonjena na breg, na drugi strani pa se razmeroma jasno kažejo ostanki robnikov nekdanje poti. Površina te poti je sicer zaraščena z drevjem in grmovjem, vendar komaj da je pokrita s tenko plastjo prsti, pod katero se nakazuje kamenje brez drobnejšega materiala za uravnavo. Predvsem robniki pričajo, da je tu potekalo vozišče. Pot zavije proti grapi, tam se sled za njo prekine. Na drugi strani grape pa je spet zaznavnih nekaj ostankov, ki nakazujejo povezavo z odsekom št. 3.

Pot pod Breznico (št. 5)

Po vegasti kraški planotici za Žirkom ni sledov nadaljevanja poti odseka št. 4. Ponovno pa jih zasledimo pod Breznico v obliki še sedaj uporabljanega in relativno dobro ohranjenega kolovoza. Nanj se stekajo kolovozi iz okolnih parcel (senožeti in njiv). Eden od kolovozov prihaja iz zaselka Tabor (južno pod Žirkom). V spodnjem delu, kjer je ta kolovoz še manj uporabljan in manj strm, je zarasel s travo (to je kakih 300—400 m pod vrhom in zaključkom tega odseka), ko se strmina poveča, je poraslost vedno manjša, pojavijo se posamezni pragi — odtočni kanali, nato relativno dobro ohranjen ostanek tlakovanega dela poti, nekoliko višje je še en ostanek sledov tlakovanja. Pod samim vrhom, kjer potem pot preide v ravni del, se sedaj uporabljeni kolovoz bolj strmo vzpne na pomol in horizontalni del. Opis nekdanjega dostopa na pomol in uravnavo je dan na zaključku opisa odseka 5. Pred tem pa bi opisali posamezne elemente poti, kot so tlak, odtočni kanali-pragi in škarpe, ki se na tem odseku najbolj značilno pojavljajo.

Tlak. Kakih sto metrov pod vrhom poti je od nekega odtočnega kanala navzdol, v dolžini pr. 15 m, na kolovozu ohranjen precej grob tlak, ki ga sestavljajo komaj kaj obdelani kamni različne velikosti. Eden ima dimenzije 50

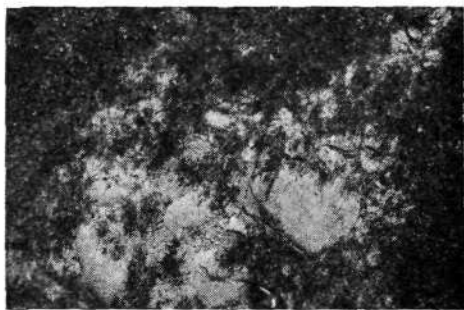

Ostanki tlaka pod Breznico

krat 30 cm, nekaj je le nekoliko manjših večinoma pa imajo dimenzijo okrog 20 krat 15 cm, vmes so vloženi kamni manjših dimenzij. Kamni so trdno usidrani v tlaku. Nad tem tlakovanim delom je še en krajši in slabše ohranjen tlakovani del poti.

Odtočni kanali — pragi. Na razdalji pr. 150 m so v poti opazni ostanki pragov — odtočnih kanalov. V kolovoz so vloženi v različni medsebojni razdalji. Skupno je zaznamovanih do osem pragov. Razdalja med njimi je najmanj 13 m ali več. Posamezen prag sestavljajo podolgovati kamni, ki so vkopani poševno v cestišče. Kamni so izbrani tako, da so čim daljši, vendar ne tudi široki, obenem pa je videti, da so vkopani v globino, zaradi česar so se obdržali. Pragi so različno ohranjeni. Za nekatere lahko le domnevamo, da so, ker so vidni le še na enem ali drugem delu širine poti. Najbolje so ohranjeni v svojem srednjem delu, kjer jih kolesje vozov ni toliko uničilo, najslabše pa v spodnjem zunanjem delu (ob bregu navzdol). Le nekaj jih sega čez skoraj ves kolovoz. Eden od pragov tvori začetek prej opisanega tlakovanega dela kolovoza.

Škarpe (zaščitni zidovi). Pri vseh zaznanih in opisanih odsekih poti se pojavljajo tudi škarpe. Te so pod potjo ali (in) nad njo. Za vse škarpe je značilno, da so grajene iz neobdelanega lomljenega kamna. Kamenje je manjših dimenzij, večinoma bi bilo prenosljivo celo z eno roko (na ta način je velikost najboljše ilustrirana). Vsi ti zaščitni zidovi so iz zloženega kamna brez uporabe malte. Škarpe so ponekod vidne, ponekod pa so prerasle z bolj ali manj debe-

Primeri odtočnih kanalov — pragov pod Breznico

lim mahom ali travno rušo. Za škarpe nad potjo je značilno, da so bolj umaknjene v breg (kjer se pot še sedaj uporablja), kot pa je potrebno za današnjo širino poti. Med sedanjo potjo in škarko je večinoma strma nasutina tako, da ni videti ali se škarka res nadaljuje navzdol do nivoja poti. V več primerih bi skoraj zagotovo lahko trdili, da ne seže do dna. Odmik škarpe od sedanje poti znaša okrog pol metra ali še manj, le v nekaj primerih je večji. Povsod pa je ta odmik zapolnjen s strmo nasutino.

Opis dostopa na teraso — pomol na Breznici. Ko se vzpenjamo po opisovani poti proti Breznici, zavije sedanja pot, tik pod vrhom terase-pomola, ostro na desno in strmo navzgor tako, da ostane mali pomol na levi strani, pot pa se potem nadaljuje vodoravno na višini 750 m. Pri omenjenem ostrem zavoju desno je prav razločno vidno, da je bila nekdanja trasa poti drugačna. Namesto v oster ovinek in strm vzpon nadaljuje stara trasa prejšnjo smer in vzpon s tem, da postopoma zavije okrog pomola in se na drugi strani vzpne nanj (na skici je ta zavoj viden v obliki črke U).

Pomol — terasa. Pomol je majhen (pr. 200 m²). V njegovi sredini dominirajo kamniti stebri opuščenega kozolca. S pomola se breg na južno stran strmo spušča v dolino Osojnice (250 m višinske razlike). Ob robu pomola, tam kjer se nanj vzpne stara trasa poti, so opazni pod travno rušo že nekoliko pod nivojem terase stopničasti ostanki zidu okrog 1,3 krat 1,3 m. Skromnost teh ostankov je zelo verjetno v zvezi s stebri kozolca itd. Položaj terase na vrhu klanca je izjemno zanimiv. Sama po sebi se ponuja domneva o možnosti zapore, ki bi varovala prehod naprej. Tudi najden ostanek zidu morda kaže na kaj takega. Terasa bi bila verjetno zelo hvaležen objekt za arheološko raziskavo!

Sledovi poti od Brdarja do Korit (št. 6)

Od Breznice do Brdarja ni najti ostankov opisovane poti. Pač pa je spet zanimiv odsek od Brdarja do Korit. Na tem odseku tečeta skoraj vzporedno cesta in kakih pet metrov višje nad njo še steza. Na obeh so ostanki sledov starejših poti. Na skici je vrisan bolj zanimivi del, ki ga opisujem kot stezo.

Cesta. Cesto so med obema vojnoma Italijani gradili skoraj povsem po trasi neke starejše poti. To bi se dalo sklepati po fragmentih škarp nad cesto, ki so odmaknjene od ceste 1 m in več (domnevno pa bi položaj škarp lahko pomenil spodnji del nekdanjega kolovoza). Cesta poteka ob vasi naprej proti

Ledinskim Krnicam in se steka na prečno potekajočo asfaltirano cesto Razpotje — Ledine. Pri vasi Korita je od ceste kratek odcep z lahkim dostopom v vas.

Steza. Nad opisano cesto so sledovi neke starejše poti, ki je v uporabi le kot steza. Izraziti rob in večja strmina pod robom steze kažeta na obstoj škarpe, vendar je to le domneva. Škarpa ni nikjer prostovidna. Rob in strmino pod njim lahko sledimo na tej stezi od Brdarja do Korit.

Bolj kot sama steza — pot do Korit pa je zanimiv stek te poti v naselju samem in položaj naselja (približno se ponovi situacija iz Breznice). Steza se do vasi precej enakomerno položno vzpenja, nato preide v kolovoz, ki se na razdalji 30 m strmo vzpne in konča na prečno potekajoči poti. Zadnji del poteka po več metrov globokem skalnem koritu, ki pa je izrazito predvsem na levi strani, če prihajamo po stezi od Brdarja. Na vrhu vzpona — sredi vasi — se pot zravna in razcepi na levo proti Ledinam ter na desno proti Mrzlemu vrhu kjer so v smeri proti Cornu (890 m) sledovi enakih škarp in tlaka kot doslej opisani. Od Corna do Tušarja, kjer so registrirani prvi — najjužnejši ostanki zidov limesa, v smeri proti Novi Oselici, (glej LR 26, 1979) je dva km zračne črte.* Ob koncu vzpona v Koritih je na vrhu vseka, ki je skoraj dva metra nad višino počezne poti, sedaj nekaka baraka, od tu je odprt pogled navzdol po poti. Tu in na Breznici kaže, da je bila pot nalašč speljana skozi imenitno zaporo. Trasa poti je bila potemtakem rezultat ne samo prometnih, temveč tudi strateških zahtev. Geografski položaj zapor pa kaže, da so zapirale prehod z vzhoda na zahod.

Pot iz Korit v Ledine (št. 6a)

Na tej relaciji so ugotovljeni sledovi stare poti le še tik pred zaključkom sedanje poti iz Korit oz. iz Ledinskih Krnic na prečno potekajočo asfaltno cesto Razpotje—Ledine. Morda kakih 50 m pred priključkom na asfaltno cesto opazimo na levi strani v dolžini pr. 30 m staro lepo ohranjeno škarko, ki je 1 m odmaknjena od sedanje ceste. Nad sedanjo cesto je nasutje, ki loči staro škarko od sedanje ceste in nimata nobene funkcionalne povezave. Videti je, da je bila pot ob škarpni opuščena in kasneje obnovljena, vendar z manjšim odmikom.

Nadaljevanje poti

Opisovana pot se je nedvomno nadaljevala v dolino Idrijce. Ni pa (še) sledov, ki bi kazali, kod je pot potekala. Zanimiva je sicer pot od Pečnika do Pečniških mlinov, kjer je močan studenec na višini pr. 730 m. Naprej od tod pa ni ustreznih sledov in zato ta odsek ne pride v poštev za kako tranzitno pot.

Ostanki zidu in poti na Žirku (št. 8)

Zid se začne malo pod Žirkom, vodi po grebenu do Malega Žirka in naprej, domnevno vse do sedla med Žirkom in Kovkom. Zid je širok okrog 70 cm

* Naknadno sem prejel obvestilo, da bi verjetno lahko priključili najjužnejšim opisanim ostankom zidu — nasipa — grobelj — nad Tušarjem še grobljo pod Erjavčevim kozolcem ca. 500 m od Tušarja.

in se le še malo dviga od tal. Ker pa se vleče po grebenu, je na nekaterih mestih na eni strani visok do 1 m, medtem ko se na drugi sploh ne dviga nad površje. Zid sestavlja zloženo kamenje brez malte. Zid je prekinjen na Malem Žirku. Na Malem Žirku je več (3) teras. Na vrhu in kaka dva metra nižje sta terasici s po pribl. 20 m², še kakih 10 m nižje pa je nekoliko večja terasa. Deloma je vkopana v položen breg, deloma pa nasuta. Sedaj je na tej terasi ostanek betonske klopi. S terase je pogled le na planotico za Žirkom. Na robu terase je viden ostanek poti (6 m), katere spodnja stran je utrjena s škarpo visoko 0,75 m. Na severni strani terase je 0,5 do 1 m visoka groblja (10 m²), poraščena s travno rušo, in daje videz ostanka neke podrtije — nečesa zidanega. Kake dva metra pod teraso in grobljo je nekaka uravnava — sedlo, na katero se vzpeta po zunanji ali vzhodni strani hriba kar dve poti. Pot, ki je na skici označena s št. 7, se da slediti v odlomkih in vodi od sedla med Kovkom in Žirkom iz višine pribl. 580 m navzgor na višino pribl. 620 m. Ta pot je morda vmesni člen med odsekom št. 4 in št. 5. Druga pot pa prispe sem (na višino 620 m) z južne strani iz zaselka Tabor. Ta pot je sedaj v zgornjem delu povsem zaraščena z drevjem in grmovjem, vendar so jo pred nekaj desetletji še uporabljali. Na drugi strani sedla ni videti (?) nadaljevanja navzgor prispelih poti. S tega sedla se zid nadaljuje po vrhu do konca grebena. Naprej navzdol do sedla med Kovkom in Žirkom pa se tudi še dajo slediti ostanki tega zidu, vendar so prerasli s travno rušo.

Zaključek

Opisali smo skupek fragmentov, za katere je verjetno, da tvorijo celoto. Sem niso vključene poti, ki vodijo iz zaselka Tabor oziroma po njem, domnevno pa imajo zvezo z opisanimi odseki. To bi bilo lahko predmet posebnega prikaza. Če bo sestavek pobuda za nadaljnja iskanja, bo več kot poplačan vložen trud.

Zusammenfassung

SPUREN VON ALTEN VERKEHRSWEGEN UND MAUERRESTEN AM WESTRAND VON ŽIRI

Im vorliegenden Artikel werden Reste von Wegen beschrieben, von denen angenommen wird, daß sie Teile desselben Systems sind. Die vorgestellten Reste unterscheiden sich von anderen Fahrwegen durch den besser trassierten Weg und ihren sorgfältigeren Ausbau. Häufig sind vor allem Schutzmauern anzutreffen, unter- oder oberhalb des Weges, manchenorts aber sogar Überreste von Pflaster oder Schwellen für den Wasserabfluß. Beim Betrachten sämtlicher beschriebenen Abschnitte bzw. des ganzen vermutlichen Weges drängt sich der Gedanke auf, daß dieser Weg vielleicht noch in die Spätantike gehört, d. h. in die Zeit des Bestehens des Limes (Claustra Alpium Iuliarum), dessen Spuren nördlich und südlich von hier registriert sind. Diese Ansicht wird durch die Tatsache untermauert, daß im Mittelalter für diesen Bereich außerordentlich schlechte Wege dokumentiert sind, die an manchen Stellen sogar für den Transport durch Saumtiere kaum verwendbar waren.

Die auf der Skizze mit 5, 6 und 7 bezeichneten Abschnitte haben ein gemeinsames Merkmal: sie sind so angelegt, daß ihre Steigung auf mehr oder weniger ausgeprägten ebenen, für die Errichtung von Straßensperren idealen Stellen aufhört. Die derart angelegte Wegtrasse verrät, daß sie ein Resultat nicht nur verkehrsbedingter, sondern auch strategischer Forderungen war. Dagegen weist die geographische Lage der vermutlichen Sperren darauf hin, daß sie den Durchgang von Ost nach West verteidigten.

Ein Problem an sich ist die Umfriedung — die Mauer auf dem Žirk, die sich in den oben beschriebenen Transitweg nicht besonders klar einschaltet (Punkt 8). Doch laufen auf dem Sattel, der etwa in der Längsmittle dieser Mauer ist, nicht weniger als zwei Wege zusammen. Aus der Nordrichtung steigt auf diesen Sattel Abschnitt 7 an, der ein Zwischenglied den Abschnitten 4 und 5 sein könnte. Aus der Südrichtung aber steigt herauf der Weg aus der alten Ortschaft Žiri. Die Lage des Sattels an der Mauer und als Knotenpunkt zweier Wege ist sehr interessant.